

УДК 821.161.2 – 1 Ковальова

ІСТОРИЧНІ МОТИВИ В ЛІРИЦІ ОЛЕКСАНДРИ КОВАЛЬОВОЇ

Тимченко А.О., к. філол. н., доцент

Національний фармацевтичний університет, вул. Пушкіна, 53, м. Харків, Україна

162@ukr.net

У статті розглянуто історичні мотиви лірики сучасної харківської поетеси, прозаїка, перекладача Олександри Ковальової. Категорія історичного виявляється в авторки через образи християнства, язичництва, української та зарубіжної культур, Великої Вітчизняної війни тощо. Зазначене корелює з мотивами пам'яті, героїчного, вічності, батьківщини, мистецтва, слова. Кожен історичний концепт, особливо підсвічений оригінальним світовідчуттям авторки, набуває нового звучання в сьогоденні, насамперед як джерело духовного досвіду людства.

Ключові слова: лірика, поезія, мотив, історичне.

ИСТОРИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ЛИРИКЕ АЛЕКСАНДРЫ КОВАЛЁВОЙ

Тимченко А.А.

Национальный фармацевтический университет, ул. Пушкина, 53, г. Харьков, Украина

В статье рассмотрены исторические мотивы лирики современной харьковской поэтессы, прозаика, переводчика Александры Ковалёвой. Категория исторического проявляется у автора образами християнства, язичества, украинской и зарубежной культур, Великой Отечественной войны и т. д. Все это коррелирует с мотивами памяти, героического, вечности, родины, искусства, слова. Каждый исторический концепт, особым образом подсвеченный оригинальным мировосприятием автора, получает новое звучание сегодня в первую очередь как источник духовного опыта человечества.

Ключевые слова: лирика, поэзия, мотив, историческое.

HISTORICAL MOTIFS OF OLEKSANDRA KOVALIOVA'S POETRY

Tymchenko A.O.

National University of Pharmacy, Pushkin str. 53, Kharkiv, Ukraine

In the article the historical motifs of O. Kovaliova's poetry are investigated. All of O. Kovaliova's lyrical books are considered for the historical aspect.

The poetry of O. Kovaliova has been studied in approximately 10 articles. But most of them are publicistic and there are no investigations of the historical in them. There is a need to create a systematic vision of all writer's books, especially motifs of her poetry, specific correlations of them and certainly there is a need to create the category of the historical.

O. Kovaliova is a modern Kharkiv poet, novelist and translator. Her poetry is philosophical and historiosophical; the author's world is wide and panoramic, but there are a lot of specific details, images in it. There are numerous intercommunications between texts in her verses.

The historical motifs are realized in the images of Slavic past (Princes Oleg and Sviatoslav, Princess Olga), Cossack honour (P. Kalnyshesky, other Cossacks, kobza-players), geographical places (the Dnieper, Kakhovka, Taras Shevchenko's grave), Christian archetypes (God, Jesus Christ, Jerusalem, David), foreign culture (Pygmalion, Michelangelo, Jeanne d'Arc), Civil War, Second World War (images of author's parents and ancestors), etc.

The author's image is not detached, not descriptive; O. Kovaliova reinvents "itself passes through" every fact, every event, every figure. The historical motifs are intercommunicated with the motifs of memory, birthplace, the heroic, art etc.

Every historical concept, by the special appearance illuminated from beneath an original perception of the author's world and gets the new sounding today above all things as a source of spiritual experience of humanity.

The conclusion that the analysis of historical motifs is an important part of future general investigation of O. Kovaliova's poetry has been made.

Key words: lyrics, poetry, motif, the historical.

Постать Олександри Ковальової знакова для сучасної харківської літератури. Важко назвати ще бодай одного слобожанського автора, котрий є одночасно вимогливим філологом, вдумливим ліриком, професійним перекладачем, блискучим прозаїком.

О. Ковальова позиціонує себе передусім як поета, тому об'єктом нашої розвідки буде лірична творчість мисткині. За предмет розгляду візьмемо історичні мотиви віршів авторки, адже категорія історичного посідає важливе місце в її доробку, повсякчас сполучаючись з іншими концептами та відтворюючи оригінальне світобачення поетеси.

Критики неодноразово відгукувалися на лірику О. Ковальової, проте сумарно цих досліджень не більше десятка, й вони мають радше публіцистичне, аніж наукове спрямування, здебільшого покликані просто ознайомити читача з постаттю сучасниці. Про історичне йдеться в цих студіях лише епізодично, переважно на рівні констатації. Першим рецензентом доробку поетеси був В. Мисик, котрого вона вважає своїм учителем. Автор відгуку твердить, що маємо справу з творчістю, у центрі котрої – живий інтерес до людей, внутрішні роздуми, для яких природа постає лише тлом, підкреслює важливість для О. Ковальової все “олюднити словом” [8]. В. Мисик наводить для прикладу вірші, героями яких є історичні постаті, – “Пігмаліон”, “Мікеланджело”, зазначаючи, що опис цих особистостей – не данина моді, поетеса має на них власний погляд, ставить у їхніх історіях свої акценти. Про історичне в авторки говорить також І. Мироненко [7]. Серед домінант її лірики критик називає бачення особистого щастя лише через співучасть, співпричетність до людських доль, суворі моральні цінності, прагнення “справ високих і земних”, постійне звертання до теми Батьківщини, історичних коренів. В. Базилевський в одному з розділів “Імпресій та медитацій” зауважує, що “філософеми Ковальової осердечені”, це ж стосується й зображення історико-культурних фабул, у чому авторка має гарну інтуїцію [1]. Отже, творчість О. Ковальової потребує подальшого глибокого дослідження, а історичні мотиви в ній – детального аналізу.

Уже на початку першої збірки О. Ковальової “Степові озера” (1982) [6] знаходимо триптих “По Дніпру”, що характеризується широтою зображення слов'янського світу, такою собі епічністю, якщо не сказати епопейністю – тут і обрядовість (весільна, купальська), і згадка про роки Великої Вітчизняної (образ батька, котрий дійшов до Берліна), й зіставлення великих і малих маркерів Батьківщини (Сугаківка й Дніпро, Каховка, Софія, Тарасова могила). Тут виразно звучать мотиви прощі (*у першому ж рядку! – і це в атеїстичні часи – А.Т.*), чесності, терпимості, мудрості, звернення до витоків, із котрими авторка відчуває глибокий зв'язок, належності до природного й вічного (“Мене візьмуть на поруки / Буря, вічність, простір, час...”), образ нерозмінного золота “снаги людської”. Відоме захоплення авторки працями Д. Яворницького, тож не дивно, що надалі у віршах постають і інші образи зі слов'янської історії – Ольга, Святослав. Цікавими для поетеси є й постаті зарубіжної культури – Пігмаліон і Мікеланджело.

Незрідка О. Ковальова вдається до прийому циклізації, прикладом цього є ряд творів “Голуби і мирти”, присвячений грекині “Еллі Іоаніду-Белоянніс, поету, революціонеру, дружині революціонера”. У центрі віршів – образ чуйної сильної жінки, що перебуває за ґратами, де її розважають тільки спогади. Проте героїні стає легко на серці, вона свідомо свого шляху, символами примирення й спокою є голуб і гілка мирти. Згадується старозаповітна історія про Ноя, а також той факт, що цей птах постає християнським знаком Святого Духа; голубом уявляють також злетілу душу померлого.

Пам'ять підкидає жінці спомин про єднання з коханим на тлі морського пейзажу. Та все ж через кожен спогад проривається біль: у 1-му вірші це опис ситуації ув'язнення героїні (вона бачить лише чотирикутник неба, а руки торкаються не струн, а ґрат), у 2-му – слова, що звучать начебто й риторично на тлі освідчення одне одному та відчутих на морському березі надії, сліпучого щастя, повноти життя: “За красу оцю вмерти не жалко. // Правда, рідна? // Греціє! // Доля моя! ”. Далі після називання ознак трударів (вияв революційної тематики) ідуть образи гострого каміння, хижих чайних дзьобів. А 3-й вірш додає до самотнього “я” героїні в ув'язненні та щасливого “ми” в спогадах про кохання третю

дійову особу – образ матері. І тут уже йдеться про зовсім інший рівень почуття й відчуття того, що відбувається. Якщо сама героїня-революціонерка впевнена у власному виборі, логічним і резонансним продовженням котрого постало ув'язнення, якщо коханий є її одноступенем, відповідно, відчуває проблему, сказати б, на тому ж рівні, то матері все видно із зовсім іншого боку, їй болить доля дитини – і сила цього почуття дорівнює всій глибині материнської любові.

Спогад про неньку приходить до Елли зі вслуханням у туркотіння голуба. Мати ніби благословляє дитину на нетривіальний шлях, бо “у таких, як ти, доля / Не сидить ніколи вдома”. Фінальна строфа твору за рахунок невеликого (6 рядків) порівняно з початковою строфою (16 рядків) обсягу, використання на її початку подвійного повтору та парного римування, що надає динамічності на протигагу розміреності 1 строфи (“А голуб вуркоче, а голуб вуркоче / Що йому треба, чого він хоче”), передає хвилювання героїні, адже спогад про матір тривожить її найбільше. Говоримо про кульмінацію почуттів, оскільки жінці безмежно шкода, їй ніколи не відболить усе, дороге з дитинства: “Те море, той сад, мати в саду і літо/ Були, щоб боліти мені, до смерті боліти”.

Четвертий вірш як розв'язка додає до переживань героїні маркери тривожності зовнішнього світу: вчувюються кроки катів, гавкіт собак, звуки ударів палиць, галас натовпу, відчайдушні пісні, котрі, відзначає жінка, “Почуєш хіба що в тюрмі та в концтаборі”. І раптом, на протигагу почутому, ув'язненій являються вірші – буремні, про щастя й боротьбу, спрямовані в майбутнє. Наснажена цим образом, героїня подумки обіцяє коханому вистояти, бо з нею поезія, любов, голуб і гілка мирту як символи прийдешнього, надії та заповіт миру.

Отже, перша збірка демонструє важливість для авторки категорії історичного, котра, корелюючи з мотивами пам'яті (образи батьків, спогади про війну) й любові до Батьківщини, реалізується в образах пращурів-слов'ян, постатей світової історії, що набувають у вустах О. Ковальнової актуальності як носії життєвої мудрості. Розглядувані насамперед як люди, а не зашкарублі приклади для наслідування, герої, окрім власних біографічних рис – високого духу, мужності, гідності, любові до Вітчизни, – набувають і рис ліричної героїні, адже переосмислюються, “приміряються на себе”, “осердечнюються” поетесою.

Історичні мотиви є і в наступній книзі О. Ковальнової – “Обрії” (1988) [4], у якій звучать тези про гордий і вільний дух руської землі, на котрій людей поєднує братерська рівність, пам'ять про героїв козаччини, часів С. Разіна, громадянської війни: “Посіють жито, жайвір заспіва...” (рефрен: “...Переїде на світанні з краю в край / Босоніж Руську землю руський бог”), “Слобожанщина”, “Воїни Русі”, “Далеко з Острогозька до Сибіру...”, “Летять козацькі чайки по Дніпру...”, “Щорс у Кодні”, “Колись, як хлопцем вчився ти в Острозі...”, “Почулося: співають кобзарі...”, “Білгородська криниця”, “Криниці копали...” (образи води як чистоти, прозорості, паралелізм до душ копачів криниць, а також людей, що жили поблизу). Авторка неодноразово бере епіграфами до поезій афоризми Г. Сковороди, слова з народних пісень, “Слова о полку Ігоревім”, демонструючи свої літературні вподобання та світоглядні пріоритети. Та й мовлення самої поетеси є містким, афористичним: “...Смертельне щастя – бути на чолі”, “...грішним важко бути й на горі...” тощо. О. Ковальова описує давнину не відсторонено-пасторально, не тяжіє до публіцистичності; авторці болить кожна подія, кожен образ із того часу, тому у творах вони набувають глибокої сучасності, адже викликають емоції в кожного з читачів: реципієнт не може лишитися байдужим, чуючи про полковничих дітей, котрі бачили криваву розправу над батьком – і не знайшлося милосердя, аби затулити малюкам очі, страшна трагедія повік ввижатиметься їм; ліричній героїні почувся спів кобзарів, – розуміючи, що це лише міраж, вона, поза тим, прозирає глибину й внутрішній спокій цих постатей, котрі співають про “людську долю і про суще в світі”, оприявнюючи

найважливіше посеред суєтності та галасливості нашого світу. Це ніби перевірка людини на рівень глибини, за О. Ковальновою, вогненна позначка на серці. Такі сентенції звучать у вустах авторки аж ніяк не сентиментально. Домінантою тут є оголеність почуття, виражена мудрістю та душевним досвідом поетеси, а також гранична чесність О. Ковальнової з собою та з читачем. Точність слова, влучність думки, тонке оживлення давніх подій ставить названі твори в один ряд із історичною лірикою шістдесятників і поетів пізнішого часу.

Цікавим прикладом прояву історичного є поезія “Герб Старої Білої” (давня назва м. Старобільська Луганської обл.; знаємо, що поетеса народилася в с. Бондареве Старобільського району). Проте замість патетичної геральдики, розшифрування етимології географічної назви читаємо про зворушливого маленького коня, котрий, довірливий, “зістрибнув” із герба міста й хоче пастися життєдайним степом і бути поряд із людьми, не знаючи, що земля вже давно не така, як за часів Дикого поля, тепер вона неспокійна й не привітна, звідусіль “націлені ракети”.

Високий ступінь майстерності О. Ковальнової в зображенні історичної тематики яскраво ілюструє вірш “Остання воля”, де йдеться про фінал життя останнього запорозького гетьмана П. Калнишевського, засудженого на одвічне ув’язнення на Соловках (серед дослідників постаті П. Калнишевського – і дуже шанований О. Ковальновою Д. Яворницький; не виключено, що саме його праці посприяли появі цікавості авторки до образу цього керманіча Січі). Речитативом, котрий зразу ж апелює до творчості народних співців, поетеса починає опис старого. Характеристики маємо надзвичайно влучні, метафоричні; кілька разів підкреслюється, що в’язень не просто літня, а дуже стара людина (деякі, щоправда, неточні, історичні дані свідчать, ніби гетьман був засланий на Соловки 84-літнім, а помер там 112-літнім): “Він пережив надію і зневір’я. // Уже й не жив – // Носив своє ім’я, / Мов одежину, / Із якої виріс”.

Тільки людина з величезним душевним досвідом могла так влучно описати героя твору. В останніх наведених рядках читаємо кілька підтекстів, що додає віршу експресивності та сили впливу на реципієнта. Вочевидь, в’язень уже перебуває на межі цього й того світів, а отже, ім’я як маркер нашого світу йому практично не потрібне – старенький “виріс” із нього. По-друге, може йтися про героїзм, внутрішній подвиг гетьмана, котрий, заплативши таку страшну ціну за власну діяльність, вивищився сам над собою; подвиг як нематеріальна субстанція постає важливішим від матеріального – імені. І по-третє, вислови на кшталт “виріс із одежі” зазвичай стосуються дітей, а отже, можливий ще один варіант прочитання окреслюваних рядків: небезпідставне порівняння старих людей із дітьми, бо вони є чистими та мудрими.

Поетеса раз по раз апелює до аспекту межі – життя та смерті, на якому перебуває герой, темряви ями-в’язниці та світла царських покоїв, куди врешті було приведено колишнього гетьмана. У цьому світлі разуче постала моторошність вигляду старого і ще разучіше – моторошність від жорстокості монархів, котрі прирікають “неугодних” на такі тортури. Вражає заувага про потойбічний холод, що був “поводирем” старого. Вимальовується також ситуація межі людських можливостей, фізичних і душевних можливостей в’язня, який, попри “великодушні” пропозиції молодого царя, вже не міг ними скористатися, й аспект “усесильності” імператора – назагал його можливості здаються безмежними, проте, як виявляється, не завжди: ледь живий в’язень не здатен стати живішим, і роки мучеництва не повернути назад. Монарх також не зуміє ні зламати духу, який ще теплиться у ветхому тілі, ні “задобрити” старого, особливо тоді, коли останній стоїть на шляху до Бога, а тому прозирає глибше за всіх живих.

Авторка умисно простими, часто розмовними фразами описує перебіг подій – ніби чуємо розповідь очевидця. У заключній частині твору й без того яскравий образ старого постає

перед читачем в усій глибині: на пропозиції царя в'язень відповідає, що зрадів би свободі, коли був би живий, а тепер уже забув і слово “воля” та його ціну. Але найголовніше – Калнишевський радить цареві: “Ти набудуй великих кам'яниць,/ Зроби дарунок царський для народу – / Сади людей не в ями, в кам'яниці”. Сарказм, який звучить у цих словах, жахає царський двір, проте героєві вже не страшні ні прихильність, ні гнів монарха. І чи не найбільше лякає реципієнтів цього повідомлення відсутність гніву в постаті старого; він не мстить чи звинувачує, а ніби виголошує найвищий присуд, безпристрасно та остаточно. Та й сам факт, що в'язень заговорив – а історичні джерела свідчать, що йому заборонялося будь-яке спілкування, навіть із тюремною охороною, – надає промовленому містичності.

Показовим є факт, що О. Ковальова обрала за тему твору не події з часів активної діяльності, гетьманування П. Калнишевського, а малий, здавалось, нічим не примітний день на схилі віку старого. Проте, за концепцією авторки, цей епізод, як жоден інший, демонструє силу особистості, могутність героя насамперед як людини, а не політичного діяча (в одному з інтерв'ю О. Ковальова стверджує, що все життя її цікавила передусім людина). Простим, позбавленим патетики й сентиментальності, розмовним тоном авторка вибудовує без перебільшення поетичний шедевр – своєрідну легенду, котра, поряд із необхідним ступенем оповідності, являє глибоку ліричність, експресивність, чинить надзвичайно сильний вплив на читача.

Вочевидь, знання про цей епізод (як і, наприклад, той факт, ніби в'язень сидів у кам'яній ямі, найімовірніше, є лише припущенням, романтизацією героїчної постаті останнього гетьмана-страдника) О. Ковальова запозичила з праць І. Шаповала [10]. Тут не таким важливим є питання, чи відбулася насправді така розмова між Петром Калнишевським та Олексієм І, за амністією якого колишнього гетьмана мали відпустити на волю. Важливо те, що апеляцією до цієї події О. Ковальова не лише оживила постать П. Калнишевського як мудрої та незламної особистості, а й змалювала черговий приклад героїчного існування людини. Вірш укотре засвідчує вражаючу ліричну інтуїцію авторки, її виключну поетичну майстерність.

У збірці “Обрії” є спогади про Велику Вітчизняну війну: “Народжена дитина на добро...”, “Глина червона, жовтий пісок...”, де авторка пише про радість повоєнних літ, наводить образи молодих солдатів і солдаток та згадку про щастя, що “Скінчилась остання у світі війна”. Твір “Нам всім по десять, а навколо сніг...” зображує героїзм і людську підлість, стиль твору та його проблематика близькі манері В. Тимченка, одного з наставників О. Ковальової. Цікавим є вірш “На ліктях і на колінах...”, у якому йдеться про матір ліричної героїні, про зморшки-мережива на її тілі. Згадуються часи війни, і майже дослівно, як і в циклі “Мати” з першої збірки поетеси, наводиться факт опіку матері гасом. Тема Другої світової реалізується й через мотиви пам'яті, адже мати й батько поетеси пройшли це страшне випробування. Ці мотиви наближаються до категорії історичного, зображуючи власну історію О. Ковальової.

Левову частку творів книги становлять вірші з мотивом слова, є також твори, в котрих осмислюється особистість поета, співця. Усе це корелює з категорією історичного, оскільки авторка неодноразово прагне ретроспективно поєднати сучасного літератора й давніх безіменних народних творців мови. У поезії “Мені сказали: “Не пиши про мак...”” йдеться про спотворення смислу слова всуціль до знищення останнього через невігластво та інші “хвороби” нашого століття; вірш “Моя бабуся ще їх пам'ятала...” розповідає про магію слів, які здавна позначали й супроводжували важливі та буденні події в житті людини; цикл “Полтавка” змальовує образи дівчат, котрі, вийшовши заміж за слобожан, переїхали до авторчиної малої батьківщини та принесли посаг – свою мову. Легко й опукло, пронизливо-лірично поетеса описує постарілу полтавку, яка лишилася у світі сама:

...Вона така старенька, ледь жива.
 А стане щось робити – і співа,
 Сама собі під руку примовляє.
 І так вона всміхнутись поспіша,
 Що вам перевертається душа:
 “Сама не знаю, що в мені співає” [4].

У творах “Слово Святослава” та “Сівач” є звернення до слова як до зброї та світоча героїв княжої доби, – відповідно, Святослава та Ярослава.

Апеляція до образів античної доби та Середньовіччя не є новим прийомом у літературі ХХ ст., вочевидь, такі постаті цікаві й для О. Ковальової. Як зазначав В. Мисик, авторка вдається до таких образів не заради моди, поетеса подає новий погляд на відомі події, знаходить відмінні від описаних раніше нюанси (твори “Жанна д’Арк”, “Сізіф”, “Блазень і герой”, у яких авторка через власний чуттєвий досвід наближає постаті з давнини до сучасників, за допомогою конкретних влучних, по-ковальовськи сильних деталей доходить до загального – висновків про героїзм і сутність людського існування).

Своєрідним гідом у художньому світі авторки є цикл “Безсмертники на глинищі”, у віршах-складниках якого подано квінтесенцію ледь не всіх тем, проблем, провідних мотивів поезії О. Ковальової. Це й утілені через тонкі та влучні образи, конкретні деталі безсмертників на глинищі, малої пташки-перепілки мотиви пошуку глибини в усьому, що оточує, безсмертя природи, її чистої та мудрої суті на тлі зламних тривожних часів існування людства, суєтності нашого світу й високої тиші зоряного неба, котре закликає до віри (1, 2, 3-й твори). Це й історичний екскурс у минуле Слобожанщини, часи Дикого поля, епоху, коли наші пращури перемагали смерть, бо жили за принципами братерства й рівності (4-й твір), козацьку добу, часи Сковороди, просвітництва на Слобожанщині – існування шкіл, відкриття університету (5-й вірш). Важливу роль посідає явлений між рядків мотив слова як зародженої істини, шляху до науки як мудрості, пізнання суті. Майстерно й непретензійно авторка пише рядок-шедевр: “Бджола на круглій літері сиділа”. Ідеться про паралель пасіки та школи, сковородівську ідею працьовитості бджоли; останнє слово процитованого рядка ніби примушує чекати на риму “Сковорода” – авторка якраз і подає далі таку риму. Наступні, 6 і 7-а, поезії відносять читача в часи дитинства ліричної героїні, бачимо образи бабусі та мами дівчини, мудрих у щоденній мирній праці, навчених цінувати найменше й радіти з найпростішого, тому й слобода, де мешкають такі люди, весела, біла (кольоратив “біла” є також складником старої назви м. Старобільська). У 7-му творі звучить мотив обману, крадіжки, що сприймається як ошукання чистої душі, працьовитості, котра межує зі святістю (підступна красуня поцупила в матері ліричної героїні модне вбрання, сміючись із того, що нещасній не потрібен красивий одяг, адже та щодня гарує на горді).

Заключний твір циклу засвідчує тривожну роздвоєність свідомості героїні – з одного боку, вона – дитина степу, невідривна від своїх коренів, з іншого – людина, яка кидає домівку й малу батьківщину, прагнучи навчатись у Харківському університеті, образ котрого стає практично таким же дорогим і високим для неї (“... Там в кожному слові – тінь Сковороди./ І словом легковажити не можна”). Авторка розмірковує про природну зміну поколінь і важливість усього нового для нової, молодої людини, та зазначає проте, що врешті ми “знову й знов шукаємо початки”. Останній рядок циклу (“Безсмертники на глинищі цвітуть”) відтворює з початковим рядком першої поезії (“На глинищі безсмертники цвітуть”) коло вічного повторення на землі.

Лірика поетеси відрізняється від творчості решти харківських поетів 90-х: приміром, книги В. Бойка того часу [2], [3] орієнтовані на зображення людей, більшість віршів – образки-портрети, психологічно-соціальна лірика автора часом послуговується

публіцистичними прийомами, залишаючись поза тим справжньою глибокою поезією. Інший сучасник О. Ковальової, А. Перерва [9], витончено ліричний, у його творчості помітні два основні вектори – громадянська та інтимна лірика – стиль, суголосний стилю В. Симоненка; поезія згаданих митців побутує в контексті реалізму, у той час як О. Ковальова поєднує і реалізм, і елементи естетики модернізму: відзначаємо імпресіоністичність, символічність, міфософічність лірики авторки.

Збірка О. Ковальової “Осінь проща” (2006) [5] так само характеризується наявністю філософських роздумів, афористичністю, яка має витoki в спадщині Г. Сковороди (“Стіл вічності” з образами днів-крихт хліба, “Долі моєї порожні гарба...” з мотивами потреби в праці, уникнення порожніх днів, “Дерево життя”, що показує сутність людини, бо росте в кожному з нас, “Полюбити цей світ не за щось, а за так...”, “Чогось-таки варта наука...” й “Не час застиг. То доля зілля варить...” із тезою про любов до ворогів тощо).

Порівняно з попередніми збірками, нового, сміливішого звучання набувають релігійні мотиви: “Сонет причастя”, “Давидові псалми” (йдеться про старозавітні часи, де все, навіть гріхи, були найвнішими, однозначнішими та простішими, де з ними вдавалося боротися праведним гнівом, “Де Бог ще ходить босий...”, “Розпинають тільки святих...”, “То так судилось – зраджувати Христа? ”, “На когось мода, а на когось – мор...”, “Уся земля...”, “Під стінами Єрусалиму”, “Це здавна лжа солодка й перелесна...”. Голос авторки звучить упевнено та пророчо, нюансуючись від незглибимої ніжності при згадці про віру та святість (“...Лиш здалеку бачу я, / Як Він помоливсь за кожного/ І всіх назвав на ім’я...”) до гіркоти й звинувачувального сарказму щодо насмішників і гонителів віри (“...Ви в них зберете подаяння/ Господу на гроби...”). Поезії максимально концентровані – надто вже серйозна тема; майстерне слово вражає:

Холодні пальці не складуть хреста,
Холодні губи не промовлять слова.
Вона влилась – така в’язка й густа –
У кров твою. І це вже темінь крові [5].

Як це й ведеться у слов’ян, О. Ковальова в окремих віршах показує органічний і неунікний зв’язок християнства з елементами язичництва, що проступають, як палімпсест: у циклі “Весняний календар” постає мотив вічного повторення, а також образи птахів, котрі на Благовіщення повертаються з раю на грішну землю, згадується “прощення і відпущення” в купальській ніч, в образах святих – Василя, Юрія (слов’янський варіант імені “Георгій”) – підкреслені людські, земні риси: синька очей святого Василя, котра вихлюпнеться, і від неї “обрії поглибшають за мить”, вербовий прутик замість зброї в руках святого Юрія, сіяння зерна та льону мироносицями й Оленою-льоносійкою.

Розвитку набуває й історіософська лінія в поезії О. Ковальової: від патетичного циклу “Стоятимуть Атени слобідські”, присвяченого пам’яті засновника Харківського університету В. Н. Каразіна, до “Світу з ковиловими краєвидами” з образами мужніх та безкомпромісних амазонок, часу та безчасся, давньої річки Рос як символу розбрату, ворогування дітей і батьків тощо. Сам факт звернення до таких тем вкотре демонструє працьовитість поетеси, її глибокі знання з історії, вміння відчувати й оживити давноминулі події, показавши їх як матриці, чинні й до сьогодні.

Є в “Осінній прощі” й гостросоціальні мотиви, найяскравіше це виявляється в циклі “Мозаїка спокус”, присвяченому пам’яті Алли Горської, дисидентки-шістдесятниці. Наскрізним у циклі постає образ квітки (“Квітка на вулкані”, – відомий вислів, що характеризує постать художниці), чистої душею та відважною, бо ніхто більше у світі не сміє відчайдушно квітнути всупереч усьому. Тут і образ бджіл на квітах, котрі завжди нагодують, обдарують і ніколи не заведуть “на тебе досьє” (! – А.Т.) й образ квітів, які в

наші дні п'ють каву на Хрещатику “На похмілля після кривавого / Неситого щастя...”. Проте на відміну від циклу пам'яті революціонерки-грекині з першої книги О. Ковальнової, цей цикл містить безапеляційний осуд каральної системи, яка нищить людину, криваво вбиває в реальності, й метафорично – гасить потребу в кольорах, нав'язуючи сірість. Ніколи ще звично замислена та врівноважена поетеса не поставала такою жорсткою та агресивною – надто вже болючі сторінки підкидає зовсім нещодавня історія:

...Вгодована вовча згряя
В найцікавішу гру –
Кістками нашими – грає!
У нашому Раї!
...
Всі вовки-атеїсти
Хочуть їсти.
І вже їхня малеча
Злизує язичками кров овечу.
Смачного!.. [5].

Показовими є образи загратованих сердець та занавішених очей (бо тих, у кого надто прямий погляд, – убивають). Отже, окреслений цикл відтворює болючі рефлексії авторки щодо подій недавнього минулого, відкриваючи нові грані її майстерності.

Категорія історичного виявляється в авторки в образах християнства, язичництва, української та зарубіжної культур, Великої Вітчизняної війни тощо. Зазначене корелює з мотивами пам'яті, героїчного, вічності, батьківщини, мистецтва, слова. Кожен історичний концепт, по-особливому підсвічений оригінальним світовідчуттям авторки, набуває нового звучання в сьогоденні насамперед як джерело духовного досвіду людства. Історичні мотиви в ліриці О. Ковальнової, вочевидь, іще неодноразово ставатимуть предметом розгляду дослідників. Продуктивним у цьому контексті, безперечно, буде й аналіз прозового доробку авторки – повістей “Триблаженне дерево” та “Овлур”, у яких категорія історичного засаднича.

Творчість О. Ковальнової філософічна, історіософська; художній світ поетеси характеризується панорамністю, широтою, у той же час багатий на вражаючі конкретні образи, деталі-відкриття, пронизливе вираження почуттів. Лірика, закорінена у фольклор, філософію Г. Сковороди, міфософію та натурфілософію водночас є й гостросучасною, адже оголює різні боки побутування людської особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевський В. З “Імпресій та медитацій” / Володимир Базилевський // Київ. – 2007. – № 6. – С. 155–168.
2. Бойко В. Обличчям до багаття / В. Бойко. – Х. : Прапор, 1985. – 48 с.
3. Бойко В. Земні турботи / В. Бойко. – Х. : Прапор, 1978. – 40 с.
4. Ковальова О. Обрії: Поезії / О. Ковальова. – Х. : Прапор. – 1988, 70 с.
5. Ковальова О. Осіння проща: Поезії / О. Ковальова. – Х. : Майдан, 2006. – 172 с.
6. Ковальова О. Степові озера: Поезії / О. Ковальова. – Х. : Прапор, 1982. – 39 с.
7. Мироненко І. “День вибирайте, наче заповіт...” / Іван Мироненко // Вечірній Харків. – 16 лютого. – 1990.
8. Мисик В. Роздуми про світ / Василь Мисик // Літературна Україна. – 1982. – № 18. – 6 травня.
9. Перерва А. Серед білого дня / А. Перерва. – К. : Радянський письменник, 1984. – 103 с.

10. Шаповал І. В пошуках скарбів / Іван Шаповал. – К. : Дніпро, 1965. – С. 27–33.

REFERENCES

1. Bazylevskiy, V. (2007), “Z “Impresii ta medytatsiish”” [“From “Impression and Meditation””], Kyiv, no. 6, pp. 155–168.
2. Boiko, V. (1985), Oblychchiam do bahattia [Near the fire], Prapor, Kharkiv, Ukraine.
3. Boiko, V. (1978), Zemni turboty [Earthly cares], Prapor, Kharkiv, Ukraine.
4. Kovaliova, O. (1988), Obrii [Horizon], Prapor, Kharkiv, Ukraine.
5. Kovaliova, O. (2006), Osinnia proshcha [Autumn pilgrimage], Maidan, Kharkiv, Ukraine.
6. Kovaliova, O. (1982), Stepovi ozera [Steppe lakes], Prapor, Kharkiv, Ukraine.
7. Myronenko, I. (1990), “Den vybyraite, nache zapovit...” [“To choice the day as the covenant...”], Vechirni Kharkiv, February 16, 1990.
8. Mysyk, V. (1982) Rozdumy pro svit [Reflections about the word], Literaturna Ukraina, no. 18, May 05, 1982.
9. Pererva, A. (1984), Sered biloho dnia [In broad daylight], Radianskyi pysmennyk, Kyiv, Ukraine.
10. Shapoval, I. (1965), V poshukakh skarbiv [Finding treasures], Dnipro, Kyiv, pp. 27–33.

УДК 821.161.2–32.09 «18/19»

ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ МАЛОЇ ПРОЗИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Ткаченко Т.І.

*Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
буль. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна*

tatiana001@ukr.net

У статті досліджується специфіка жанрів малої прози у творчому доробку Ольги Кобилянської. Увага зосереджується на формальних та змістових складниках творів. З'ясовуються тематичні домінанти художніх текстів. Аналізуються особливості авторського ідіостилу та світосприйняття.

Ключові слова: модернізм, психологізм, синестезія, суб'єктивність, фантазія, мініатюра, поезія в прозі, етюд.

ЖАНРОВОЕ РАЗНООБРАЗИЕ МАЛОЙ ПРОЗЫ ОЛЬГИ КОБЫЛЯНСКОЙ

Ткаченко Т.И.

*Институт филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко,
буль. Тараса Шевченко, 14, г. Киев, Украина*

В статье исследуется специфика жанров малой прозы в творческом наследии Ольги Кобылянкой. Внимание сосредотачивается на формальных и смысловых составляющих произведений. Изучаются тематические доминанты художественных текстов. Анализируются особенности авторского идиостиля и мировосприятия.

Ключевые слова: модернизм, психологизм, синестезия, субъективность, фантазия, миниатюра, поэзия в прозе, этюд.

THE GENRE'S VARIETY OF THE SMALL PROSE BY OLHA KOBYLIANSKA

Tkachenko T.I.

*The Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine*

The article deals with the small prose by Olha Kobylanska. It analyses the diminutive works of art. The investigation clarifies the main formal and sensible components in these texts.

Olha Kobylanska (1863–1942) is the famous Ukrainian writer and public figure. She was educated against father's wishes, opened artistic talent and proved the equality of rights between man and women.